



ASiantuntijalausunto

Tieteenalavastaava, dosentti Marjaana Jauhola

Globaali kehitystutkimus, Helsingin yliopisto

3.5.2022

Asia: **VNS 1/2022 vp Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta**

Tiivistelmä suosituksista:

1. Laajan turvallisuuden palauttaminen turvallisuusympäristön analyysin keskiöön
2. Turvallisuuspoliittisen työn vahvistaminen sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten asiantuntemuksella ja tutkimuksella
3. Globaalien ja erityisesti kehityspoliittisten vaikutusten arviointi

Alla suosituksen kohdat eriteltynä:

Laajan turvallisuuden palauttaminen turvallisuusympäristön analyysin keskiöön

Selonteko analysoi Venäjän Ukrainaan kohdistaman sotilaallisen hyökkäyksen aiheuttaman ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksista ja vaikutuksista Suomelle. Selonteko mainitsee analyysin pohjana olevan kokonaisturvallisuuden mallin ja sen katsotaan täydentävän valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa, puolustusselontekoa, selontekoa sisäisestä turvallisuudesta sekä valtioneuvoston selontekoa EU-politiikasta. Samanaikaisesti selonteko toteaa, että muuttuneesta ympäristöstä, tai Nato-liittoutumiskysymyksistä huolimatta, Suomi jatkaa johdonmukaisesti ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja korostaa kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän tärkeyttä ja kansainvälisen oikeuden noudattamista.

On inhimillisesti ymmärrettävää, että Venäjän sotilaallinen hyökkäys kasvattaa tarvetta käsitellä turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksia ja vaikutuksia erityisesti kapean turvallisuuspolitiikan näkökulmasta.

Suomen tulisi kuitenkin palauttaa keskiöön laajan turvallisuuden malli mikäli se haluaa jatkossakin toteuttaa johdonmukaisesti ihmisoikeusperustaista ja kansainvälisen sääntöpohjaista ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Selonteossa painotettu kokonaisturvallisuuden malli, ei korvaa tätä tarvetta, koska sillä tarkoitetaan turvallisuuskomitean¹ määrittelyn mukaisesti suomalaisen varautumisen yhteistoimintamallia, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä vuoden 2017 Yhteiskunnan turvallisuusstrategian mukaisesti (Valtioneuvoston periaatepäätös / 2.11.2017). Parhaimmillaan kokonaisturvallisuuden toimintamalli toteuttaa laajaa turvallisuutta, mutta ilman tätä artikulointia tavoite jää vähintään epämääräiseksi. Kokonaisturvallisuuden malli voidaan nimittäin valjastaa myös hyvin kapean turvallisuuskäsitteen toteuttamiseksi.

¹ <https://turvallisuuskomitea.fi/kokonaisturvallisuus/>



Vuonna 2020 Valtioneuvoston tekemän turvallisuuspoliittisen selonteko toteaa Suomen turvallisuuspolitiikan olevan rakennettu laajan turvallisuuskäsitteen kautta. Tällä yleisesti tarkoitetaan sotilaallisen uhan tai sen poistamisen rinnalla laajempaan hyvinvointiin ja eriarvoistumisen poistamiseen tähtääviä tavoitteita, sisältäen myös hyvinvointivaltiollisen, ekologisen, kulttuurisen, sosiaali- ja yhteisöllisen sekä terveydellisen turvallisuuden. Tällä hetkellä onkin tyypillistä, että turvallisuushkiin lasketaan kuuluvaksi mm. ilmastonmuutos, tietoverkkoriippuvuus, väestön ikääntyminen ja eriarvoistuminen.²

Laaja turvallisuus huomioi kansainvälisen epävarmuuden ja sodan uhan lisäksi sodanuhkaan ja ydinasepelotteen konkretisoitumiseen liittyvän laajemman yhteiskunnan ja kulttuurin militarisoitumisen, sotilaallisen väliintulon hyväksynnän, sekä ase- ja väkivaltakulttuurin normalisoitumisen laajaa turvallisuutta uhkaavana tekijänä. Rauhantutkimuksen yksi tärkeimmistä havainnoista erityisesti valtioiden välisten sotien, mutta myös nykyaikaisten sodankäynnin muotojen suhteen on, että sotilaallisella voimalla tai sen uhalla, ei voida saavuttaa kestävää rauhaa.

Selonteko antaa Natosta ja erityisesti ydinsotapelotteesta yksipuolisen kuvan kokonaisvaltaisen turvallisuuden toteuttajana/takaajana. Ydinsotapelotteeseen pohjautuva rauhan käsite on todettu paikkansa pitämättömäksi, erityisesti feministisen rauhantutkimuksen puolelta.³ Ydinasepelotteen tuoma turva pohjautuu useaan otteeseen riittämättömäksi osoitettuun ns. realistisen turvallisuuskoulukunnan ajatukseen, jossa maailma nähdään anarkistisena, pääasiassa itsekkäiden valtioiden järjestelmänä, jossa asevoimat toimivat pääsääntöisenä turvallisuuden takaajana. Erityisesti Nato-liittoutumista käsittelevässä keskustelussa tulisiikin tuoda nykyistä selvemmin esille jo tällä hetkellä olevia kansallisia ja kansainvälisiä sitoumuksia ydinaseiden valmistuksesta ja käytöstä ja edesauttaa sitä, että Suomi liittyy YK:n ydinaseiden täyskieltosopimukseen.

Tuore Tukholman kansainvälisen rauhantutkimusinstituutin SIPRI:n tutkimus puolustusmäärärahojen kasvusta⁴ myöskin osoittaa, että Suomi, muiden maiden rinnalla, on jo ennen vuoden 2022 kevättriihessä tehtyjä puolustusmenojen nostoja siirtymässä hyvinvointivaltion ja laajemman turvallisuuden edistäjän roolista, kohti sotilaallisen turvallisuuden mallia. Valiokunnalla ja kansanedustajilla on nyt ja jatkossa merkittävä rooli puolustusmenojen kasvun seuraajana, yhtenä laajan turvallisuuden heikentymisen indikaattorina, verrattuna esimerkiksi sosiaaliturvan, hyvinvointivaltion kehittämiseen ja ylläpitämiseen varattuihin menoihin, tai kehitysyhteistyömenoihin ja ilmatorahoitukseen. Valtion uudistukset, joilla on pyritty tehostamaan hyvinvointipalveluiden tuottamista ovat johtaneet noin neljänneksen henkilökunnan määrän vähennyksiin, poliisin ja armeijan henkilöstömäärien pysyessä samana. Käytännössä tämä tarkoittaa armeijan ja poliisin suhteellisen aseman vahvistumista ja hyvinvointivaltiota ylläpitävän hallinnon ja palveluiden heikkenemistä. Huomioiden alojen tämänhetkiset sukupuolijakaumat, vähennykset ovat kohdistuneet erityisesti naisvaltaisille aloille.

² <https://intermin.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/tulevien-vuosien-turvallisuutta-rakennetaan-nyt>

³ Ks. esim. Duncanson, C., & Eschle, C. (2008). Gender and the Nuclear Weapons State: A Feminist Critique of the UK Government's White Paper on Trident. *New Political Science*, 30(4), 545-563. doi: 10.1080/07393140802518120

⁴ https://www.sipri.org/databases/milex?fbclid=IwAR3JqFzy95s_I9fdiHIHgATT82xcH0IRwMIUE4t3elKAoyJVHmXvyp9IHkY;



Koronapandemian hoito on myös osoittanut hallinnon tehostamisen vaikutuksen varautumiseen: rakenteiden puuttuessa on viikoittainen ja jopa päivittäinen pandemian hallinta tapahtunut valtioneuvoston tasolla, sen sijaan, että ennakointi ja hallinta tapahtuisi asiantuntijaorganisaatioissa, kuten useammassa maassa, jossa katastrofienhallinta ja -ennakointi on osa kaikkien hallinnonalojen tehtäväkenttää. Hallinnollisten rakenteiden vahvistaminen kaikilla hallinnonaloilla olisi myös linjassa kansainvälisten sitoumusten ja suositusten, kuten Hyogo toimintakehyksen (Hyogo Framework for Action 2005) ja Sendain päätösten (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015) kanssa.

Turvallisuuspoliittisen työn vahvistaminen sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten asiantuntemuksella ja analyysillä

Selonteosta puuttuu systemaattinen ilmiöiden ja hallinnonrakenteiden (ml. infrastruktuuri, huoltovarmuus, henkinen kriisinkestävyys) analyysi sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ja toisaalta konkreettisempi sitoutuminen YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaperheeseen (2020-) toteuttamiseen, huomioiden myös maaliskuussa 2022 hyväksytyn EU:n turvallisuuspoliittisen strategisen kompassin konflikteja koskevan sukupuolivaikutusten analyysin toteuttamisen.

Mikäli tämä analyysi toteutettaisiin osana kaikkea turvallisuuspoliittista valmistelutyötä, voisi selonteko vastata konkreettisemmilla sitoumuksilla esimerkiksi konflikteissa ja sodan jälkeisissä tilanteissa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan dynamiikkojen parempaan tunnistamiseen ja siihen miten aseellisten konfliktien väkivalta ja palvelutarjonta kohdentuu eri tavoin naisiin, miehiin ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin. Pakolaisuuden sukupuolituneet muodot ja vaikutukset aseellisissa konflikteissa ja epävakaisissa oloissa eivät ole yleistettävissä, kuten vuoden 2015 siirtolaisuus ja toisaalta Ukrainan sodan johdosta syntynyt pakolaisuus keväällä 2022 osoittavat.

Jotta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen tietopohja huomioisi riittävästi sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä, tulisi jatkossa keskittää entistä enemmän varoja aiheen tietopohjaisuuden vahvistamiseen: riippumattomaan ja pitkäkestoiseen tutkimukseen sekä korkeakouluopetukseen.

Valiokuntien, erityisesti Ulkoasiainvaliokunnan, kuulemien asiantuntijoiden tulisi heijastaa tätä tavoitetilaa, jotta Suomi johdonmukaisesti toteuttaisi sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien henkeä, mutta myöskin tältä osin toteuttaisi YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 sitoumuksia. Neljäs Suomen kansallinen toimintaohjelma on valmisteilla Ulkoasianministeriön toimesta tällä hetkellä ja näiden huomioiden sisällyttäminen olisi ensisijaisen tärkeää. Nykyisessä toimintaohjelmassa ulkoasianministeriö laatii toimintaohjelman täytäntöönpanosta vuosittain raportin eduskunnalle (ulkoasiainvaliokunta). Suosittelemme, että tätä laajennetaan koskemaan työ- ja tasa-arvovaliokuntaa, jotta sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuuskysymykset tulisivat paremmin arvioiduksi.

Laaja kansalaisyhteiskunnan kuuleminen, mukaan lukien feministiset ja antirasistiset liikkeet, mukaan lukien rauhan liike, tulisi ottaa mukaan laajaa turvallisuutta koskevaa keskustelua.



Globaalien ja erityisesti kehityspoliittisten vaikutusten arviointi

Selonteko mainitsee Venäjän hyökkäyssodan globaalit vaikutukset sekä kestävään kehitykseen, että mahdollisiin muihin alueellisiin konflikteihin, erityisesti ruuan ja energian hintojen nousun seurauksena.

Onkin merkille pantavaa, että suoran sodan sekä Venäjään kohdistuvien pakotteiden vaikutukset globaaliin ruokaturvaan, eriarvoistumiseen ja yhteiskunnallisiin levottomuuksiin ovat merkittävät. – kehityspoliittiset vaikutukset tulisi arvioida pikaisesti. Maailmanpankki on arvioinut, että noin 50 maata, joista useimmat ovat sekä maailman köyhimpiä maita ja jo koronaepidemian epävakauttamia, ovat riippuvaisia Ukrainan ja Venäjän vehnän viennistä. Jokainen prosentin kasvu ruoanhinnoissa sysää 10 miljoonaa ihmistä äärimmäiseen köyhyyteen. Hätäapu on yksi lyhytaikainen keino, mutta nyt tarvitaan tukea ilmastokestävien ruokajärjestelmien kehittämistä, jotta vastaavat tilanteet voidaan ennaltaehkäistä tulevaisuudessa.

Suomen tulisiikin pikaisesti uudelleenarvioida turvallisuuspoliittisen päätöksenteon osana, miten lisätä tukea sekä toisaalta kehitysyhteistyömäärärahoihin, mutta myös ilmastomäärärahoihin köyhimpien maiden ruokaturvallisuuden ja toisaalta ilmastomuutoksen tuoman epävarmuuden hoitoon, jotta Venäjän hyökkäyssodan ja siihen valikoidut taloudelliset pakotteet eivät sysää juuri globaalisti köyhimpien tilanteen kurjistumiseen.